

5.GYVENAMŪJŲ VIETŪVIŲ SISTEMOS BŪKLĖ

5.1 Gyvenamųjų vietovių tinklas ir specifika

Gyvenamųjų vietovių istoriniai raidos bruožai. Visais raidos laikotarpiais gyvenamųjų vietovių tinklas keitėsi pagal krašto ekonomines ir politines sąlygas. Miesto gyvenviečių tinklas pradėjo išsiskirti iš kaimo gyvenamųjų vietovių X - XII a., kai amatai atsiskyrė nuo žemdirbystės ir prasidėjo reguliarūs prekių mainai. Panevėžio apskritis yra vienas iš seniausių Lietuvos teritorinių padalinių. Jos ištakos siekia Lietuvos valstybės formavimąsi. Panevėžio apskrities pirmtaku laikytina Upytės žemė, susikūrusi pietinėje apskrities dalyje. Jos formavimosi pradžia yra neaiški, bet įvairūs požymiai rodo, jog XIII a. pradžioje Upytės žemės jau būta. Rašytiniame šaltinyje Upytės žemės pavadinimas pirmą kartą paminėtas 1254 metais. Rygos arkivyskupui Albertui ir Livonijos ordino magistrui dalijantis Žiemgalą, nurodoma, kad pietuose ji ribojasi su Upytės ir Šiaulių žemėmis (terrarum Opiten et Saulen).

XIV amžiuje, ypač jo antroje pusėje, labai pagausėjo Livonijos ordino žygių į Upytės žemę. Panevėžio apskrityje minima Upytės pilis. Ji gerai tarnavo vykstant nedideliems konfliktams. XV a. pradžioje gyvenamųjų vietovių tinklą galima laikyti dabar egzistuojančių miestų ir stambių kaimo gyvenamųjų vietovių-miestelių tinklo užuomazga. Palaužus kryžiuočių ir kalavijuočių ordinų galybę, ir Lietuvos valstybėje pradėjo atsigauti ūkis, plėstis vidaus ir užsienio prekyba. 1413 m. buvo sudarytos Vilniaus ir Trakų vaivadijos, į pastarosios sudėtį pateko ir Upytės valsčius. Vyko per kovas gerokai ištuštėjusio šiaurinio valstybės pasienio kolonizacija. Pirmą kartą paminėti stambiausi dabartiniai apskrities miestai: 1455 m. – Biržai, 1480 m. – Kupiškis, 1497 m. – Pasvalys, 1499 m. – Rokiškis.

Apskrities teritorijoje buvo steigiami dvarai, prie kurių vėliau įsikūrė kaimo gyvenamosios vietovės. Dalis jų išaugo į miestelius ir miestus. Istorikų duomenimis, XVI a. pabaigoje buvusios gyvenamosios vietovės sudarė daugiau kaip 70 % XX a. viduryje egzistavusių miestų ir miestelių.

Nepriklausomoje Lietuvoje padidėjo miestų diferenciacija, išryškėjo Panevėžys kaip regiono centras šalia Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių. 1939 m. Panevėžyje jau gyveno 26 653 gyventojai. Sustiprėjo, plėtojosi kaimo gyvenvietės.

Gyvenamųjų vietovių klasifikacija. Lietuvos gyvenamųjų vietovių oficiali klasifikacija įteisinta Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymu Nr.1-558 priimtu 1994 m. liepos 19 d. ir jo papildymais. Pagal šį įstatymą, Lietuvos teritorijos administraciniai vienetai yra apskritys ir savivaldybės. Visi administraciniai vienetai turi savo ribas, centrą ir pavadinimą. Savivaldybės sudarytos iš gyvenamųjų vietovių, o apskritys iš – savivaldybių.

Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietovės skirstomos į miestus ir kaimo gyvenvietes. Miestai yra kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios daugiau kaip tris tūkstančius gyventojų, kuriose daugiau kaip 2/3 dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo ir socialinės infrastruktūros srityse. Mažiau kaip tris tūkstančius gyventojų turintys Lietuvos Respublikos miestai, turėję miesto statusą bei ankstesnės miesto tipo gyvenvietės yra įteisintos kaip miestai ir papildė mažiausių miestų grupę. Kaimo gyvenamosioms vietovėms priskiriami miesteliai ir kaimai. Miesteliai yra kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurių daugiau kaip pusė dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybos ir socialinės infrastruktūros srityse, taip pat tradiciniai miesteliai. Kaimai yra gyvenamosios vietovės, neturinčios miesto ir miestelio požymių.

Pagal Bendrąjį Lietuvos Respublikos planą gyvenamųjų vietovių užstatytos teritorijos užima 2,7 % Lietuvos teritorijos, tame tarpe miestų užstatytos teritorijos sudaro 0,7 % šalies teritorijos arba 25 % visos užstatytos teritorijos Lietuvoje.

Panevėžio apskrityje gyvenamųjų vietovių užstatytos teritorijos užima 2,6 %, tame tarpe miestų užstatytos teritorijos sudaro 0,77 % apskrities teritorijos arba 29,8 % visos užstatytos teritorijos. Nors miestai savo administracinėse ribose ir turi 17538,49 ha arba 2,0 % apskrities teritorijos, bet užstatyti plotai sudaro tik 38,8 %. **Teritoriniu aspektu dominuoja kaimo gyvenamosios vietovės.**

Gyvenamųjų vietovių skaičius apskrities rajonuose pateiktas 5.1.1 lentelėje.

5.1.1 lentelė. Gyvenamųjų vietovių skaičius Panevėžio apskrities rajonų savivaldybėse 2004 m.

Eilės Nr.	Rajono savivaldybės pavadinimas	Miestų skaičius	Kaimo gyvenamųjų vietovių skaičius	1 miestui tenka kaimo gyvenamųjų vietovių
1	Biržų	2	542	267
2	Kupiškio	2	407	200
3	Panevėžio	1	740	372
4	Pasvalio	2	405	197
5	Rokiškio	4	698	173
	Iš viso	11	2812	230

Iš lentelės matome gana tolygų pagrindinių administracinių centrų išsidėstymą, tačiau šiek tiek ne tolygų kaimo gyvenamųjų vietovių ir mažųjų miestų pasiskirstymą. Pavyzdžiui, tarp mažiausiai turinčių kaimo gyvenviečių Pasvalio rajono savivaldybės ir daugiausiai turinčio – Panevėžio rajono savivaldybės yra 1,9 karto skirtumas, kai tuo tarpu jų teritorija skiriasi 1,69 karto.

Panevėžio apskritis ir rajonas yra žemiau vidutinio Lietuvos urbanizacijos lygio. Panevėžio rajonas turi palyginti tolygų miestelių ir gyvenviečių tinklą. Teritorija skaidosi į seniūnijų centrus, aptarnaujančius savo seniūnijos ribose miestelių, kaimo gyvenviečių, vienkiamų ir gyvenamųjų vietovių, neturinčių miestelio ar kaimo požymių, gyventojus.

Panevėžio rajono savivaldybės kaimo gyvenamosios vietovės daugiausia yra vienkiaminio tipo, tik miesteliai ir buvę centrinės ūkių gyvenvietės turi urbanistinę struktūrą: Naujamiestis, Karsakiškis, Krekenava, Raguva, Upytė.

5.2 Gyvenamųjų vietovių teritorinė sklaida

Miesto gyvenamosios vietovės. Panevėžio rajone yra 1 gyvenamoji vietovė, turinti miesto statusą - tai Ramygala (1709 gyventojai – 2006 m; 1701 gyventojas – 2007 m.), tai sudaro 3,9 % visų rajono gyventojų.

Staniūnų, Dembavos, Molainių, Velžio, Vaivadų, gyvenamosios vietovės, turinčios kaimo statusą (700 -2300 gyventojai), struktūriškai susilieja su Panevėžio miestu ir urbanistiniu požiūriu, tarsi neturėdamos aiškių ribų, tampa Panevėžio miesto tęsiniu. Todėl urbanizuotos teritorijos požiūriu, gyventojų skaičiaus ir tankumo požiūriu, Panevėžio miestas su šiomis gyvenvietėmis yra didesnis.

Miestui ir miesteliams augti rajone išteklių yra. Apie 74 % savivaldybės kaimo gyventojų gyvena centruose, o likusi dalis, 26 %, gyvena kaimo gyvenamosiose vietovėse. Tikėtina, kad kylant darbo našumui žemės ūkyje, rajono miesteliai galėtų turėti tendenciją augti.

Kaimo gyvenamosios vietovės. Panevėžio rajono gyvenamųjų vietovių tinkle net 19,4 % kaimo gyvenviečių neturi gyventojų (5.2.-1 PRIEDAS). Mažiausiai tokių vietovių yra Miežiškių seniūnijoje – 11 vnt. (14,5 %), Naujamiesčio seniūnijoje – 9 vnt. (15 %), Panevėžio seniūnijoje – 15 vnt. (14 %), Ramygalos seniūnijoje – 12 vnt. (15,2 %), Smilgių seniūnijoje – 5 vnt. (12,8 %) o daugiausiai - Vadoklių seniūnijoje 22 vnt. (39,2 %), Velžio seniūnijoje – 17 vnt. (23,2 %), Karsakiškio seniūnijoje – 25 vnt. (23,1 %), Upytės seniūnijoje – 5 vnt. (27,7 %). Galime daryti prielaidą, kad nuolat vykstant gyventojų migracijai į miestus, senėjant kaimo gyventojams, negyvenamų vietovių dalis, gyvenamųjų vietovių tinkle nagrinėjamu laikotarpiu, nuolat didėjo.

Didesniąją dalį 21,17 % sudaro labai maži kaimai ir buvę vienkiemiai (1-5 gyventojai), juose gyvena 1,08 % rajono kaimo gyventojų. *Atskirose rajono seniūnijose buvusių vienkiemių dalis svyruoja nuo 14 % (Raguvos seniūnija) iki 28 % (Ramygalos seniūnija) gyvenamųjų vietovių tinklo. Didžiausia dalis kaimo gyventojų, gyvenančių vienkiemiuose, yra Ramygalos seniūnijoje – 2,32 %, Karsakiškio seniūnijoje – 1,63 %, Miežiškių seniūnijoje – 1,56 % kaimo gyventojų. Ir 21,2 % labai smulkios gyvenamosios vietovės (10-25 gyventojai), kuriose gyvena 5,89 % rajono kaimo gyventojų. Tokių gyvenviečių daugiausiai Ramygalos, Smilgių, Vadoklių, Raguvos, Panevėžio, Krekenavos, Karsakiškio seniūnijose (5.2 – 1 PRIEDAS).*

3,8 % gyvenamųjų vietovių tinklo sudaro kaimai ir miesteliai, kurių dydis yra nuo 200 iki 500 žmonių. Juose gyvena 25,56 % rajono kaimo gyventojų. 2,2 % gyvenamųjų vietovių tinklo sudaro didesni (500 – 999 žm.) kaimai ar miesteliai (17 vnt.) juose gyvena dar 27,5 % rajono kaimo gyventojų. Taigi gyvenamosiose vietovėse, kurių dydis yra nuo 200 iki 1000 žm., 2001 metų gyventojų surašymo duomenimis, gyveno pusė (59,2 %) rajono kaimo gyventojų (5.2 – 2 PRIEDAS). Tik vienoje gyvenamojoje vietovėje (2000-2999 žm.) Velžio miestelyje gyveno 5,83% rajono kaimo gyventojų.

Apibendrinimas

- Rajone yra 11 seniūnijų centrų, kurie su tarpusavio jungtimis sudaro lokalų rajono urbanistinį karkasą. Juose gyvena 4,2 % miesto, arba 95,8 % rajono gyventojų.
- Rajono gyvenamųjų vietovių tinklas yra vidutiniškai tankus. Jis rečiausias yra Miežiškių seniūnijoje ir tankiausias - Naujamiesčio seniūnijoje.
- Rajone yra vienas miestas, kuris sudaro rajono plėtros branduolį. Rajone bendras urbanizacijos lygis - žemas. Tačiau išteklių miestams, miesteliams augti yra pakankamai.
- Panevėžio rajono kaimo gyventojų koncentracija didesniuose kaimuose ir miesteliuose – apie 70 %. Didžiausia koncentracija yra Velžio, Krekenavos, Naujamiesčio, Panevėžio, Raguvos seniūnijose ir mažiausia – Vadoklių, Karsakiškio, Miežiškių seniūnijoje.
- Rajono gyvenviečių tinkle vyrauja labai mažos kaimo gyvenvietės, kurių dydis nuo 1 iki 5 gyventojų bei nuo 10 iki 25 gyventojų (vidurio Lietuvos apskrityse - nuo 40 iki 60 gyventojų).

Tai reiškia, kad didesnę gyvenamųjų vietovių tinklo dalį sudaro smulkios gyvenvietės, turinčios nuo 1 iki 50 gyventojų.

- Naujamiesčio seniūnijoje daugiausia stambesnių gyvenviečių, turinčių nuo 200 iki 500 gyventojų. Stambesnių kaimo gyvenviečių tinklą, turinčių nuo 100 iki 299 gyventojų, galima aptikti seniūnijose: Krekenavos, Naujamiesčio, Velžio seniūnijose. Panevėžio rajono savivaldybėje 19,4 % gyvenamųjų vietovių tinklo yra negyvenama. Tai reiškia, kad rajono gyvenamųjų vietovių tinklas turi tendenciją retėti.

5.3 Gyvenamųjų vietovių klasifikacija ir vyraujančios funkcijos

Lietuvos gyvenamųjų vietovių oficiali klasifikacija įteisinta Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymu Nr.1-558, priimtu 1994 m. liepos 19 d. ir jo papildymais nepakito. Panevėžio rajone yra tik viena gyvenamoji vietovė, turinti miesto statusą – tai Ramygala. Ramygala ir Krekenava - istorinis urbanistinis centras, Krekenavos ir Ramygalos seniūnijų centrai. Panevėžys – Panevėžio rajono savivaldybės centras. Likusiųjų Panevėžio rajone seniūnijų centrai yra miesteliuose ir kaimo gyvenamosiose vietovėse.

Funkcinių prioritetų vietovės išskiriamos pagal įvairius vyraujančius teritorijų naudojimo ir tvarkymo principus. Tai paprastai teritorijos, kuriose koncentruojasi tam tikra konkreti veikla. Pagal šios veiklos pobūdį apskrities teritorijoje galima lokalizuoti šių interesų grupių funkcinių prioritetų vietoves (žiūrėti brėžinyje “Teritorijos funkciniai prioritetai”):

- svarbiausios urbanistinio vystymo (išskiriama 3 lygmenų urbanistinio vystymosi vietovės);
- svarbiausios rekreacinio vystymo (išskiriama 3 lygmenų rekreacinio vystymosi vietovės);
- svarbiausios galimų kasybos interesų (tai eksploatuojamos dolomito teritorijos);
- valstybiniai draustiniai.

Regioninėse ir daugiaplanėse gyvenviečių plėtros prielaidose akcentuojamos kaimo ir miesto sąsajos, o kaimas ir miestas nagrinėjami kaip du bendros ekosistemos poliai gyvenviečių grandinėje. Čia analizuota gyvenamųjų vietovių diferenciacija pagal turimą bendrą gyvenamą plotą ir gyventojų tankį gyvenamųjų vietovių užstatytoje teritorijoje.

Apskrities teritorijos diferenciacija šiuo aspektu pateikta rajonais 5.3.1 lentelėje. Reikia pažymėti, kad Panevėžio apskrities teritorija turi palyginti tolygų vidurio Lietuvos charakterio gyvenamųjų vietovių tinklą. Išsiskiria tik Rokiškio rajonas, artėjantis prie Rytų Lietuvos gyvenamųjų vietovių tinklo tankio charakterio.

5.3.1 lentelė. Gyvenamųjų vietovių tinklo tankio teritorinė diferenciacija.

Rodikliai	Savivaldybės					Panevėžio apskr.
	Biržų raj. sav.	Kupiškio raj. sav.	Panevėžio raj. ir miesto sav.	Pasvalio raj. sav.	Rokiškio raj. sav.	
Gyvenviečių skaičius	536	402	747	395	697	2777
Teritorija 10	147,6	108,0	222,9	128,9	180,7	788,0

km ²						
GVN/10km ²	3,6	3,72	3,35	3,06	3.85	3,52

Gyvenamųjų vietovių tinkle lokaliu lygiu išsiskiria jo didesni mazgai - miesteliai ir stambesnės, buvusių ūkių centrinės gyvenamosios vietovės, vykdančios gretimų kaimų lokalinio aptarnavimo funkciją ir sudarydamos atskirą potinklį. Kai kuriose iš jų yra ir lokalinės valdžios (seniūnijų) būstinės.

Kiek tiksliai yra miestui ir miesteliams užstatymui tinkamos plėtrai teritorijos, duomenų nėra ir jiems gauti reikės atlikti apskrities miestų bendrųjų (generalinių) planų realizacijos tyrimus. Visi miestai ir pagrindinės kaimo gyvenamosios vietovės turėtų būti plėtojamos pagal jų bendruosius (generalinius) planus. Tačiau, daugelis bendrųjų planų yra sudaryti dar tarybiniais laikais ir neatitinka naujų sąlygų, o savivaldybės dėl sunkios ekonominės būklės ir menko suinteresuotumo, neskatina jų atnaujinimo proceso.

Miesto gyvenamųjų vietovių funkcijos. Pagal numatytas plėtros potencialo kategorijas Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane nustatytos Panevėžio apskrities miestų kategorijos ir apibrėžta jų vieta Lietuvos gyvenviečių sistemoje. Panevėžys – A kategorija – pakankamo potencialo esamas dabartinis apskrities centras Ramygala - priskirtas lokalinio b (trečiojo) lygmens siūlomų naujų aptarnavimo centrų kategorijai, nepakankamo potencialo, plėtojamas mažų miestelių pagrindu.

Kadangi apskritys sudarytos iš savivaldybių, pasižyminčių socialinių, ekonominių ir etnokultūrinių interesų bendrumu, tad būtina stiprinti Panevėžio apskrities rajonų tarpusavio ryšius.

Panevėžys yra rajono, savivaldybės ir seniūnijos centras. Savivaldybė yra Lietuvos Respublikos teritorijos administracinis vienetas, kurį valdo jos gyventojų bendruomenės išrinktos savivaldybės institucijos pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą (Žin., 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832) ir kitus įstatymus. Savivaldybė sudaroma iš gyvenamųjų vietovių. Pagrindiniai savivaldybės steigimo kriterijai yra jos pasirengimas tvarkyti ir prižiūrėti savo aplinką, komunalinių ūkių, teikti gyventojams paslaugas ir vykdyti kitas funkcijas, nurodytas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme. Tai modelis, orientuotas į istoriškai susiklosčiusio, tolygaus šalies gyvenviečių tinklo, centrų bei jų įtakos zonų atkūrimą ir išsaugojimą. Jis užtikrintų teritorijos administracinių vienetų optimalų mastelį bei patogų susisiekimą, o tai yra būtina savivaldos organizavimo požiūriu.

Ramygala - seniūnijos centras, turintis miesto statusą. Seniūnijų teritorijos – savivaldybės teritorijos dalys, kuriose vykdoma dalis savivaldybių viešojo administravimo funkcijų. Panevėžio rajone dalis seniūnijų centrų (Raguva, Krekenava,) yra nutolę nuo rajono administracinio centro. Todėl Ramygala – miestas, esantis arčiau nutolusių seniūnijų, yra svarbus rajono plėtros tolydumui užtikrinti. Panevėžio, Ramygalos miestai yra intensyvaus žemės ūkio teritorijų aptarnavimo centrai.

Kaimo gyvenamųjų vietovių funkcijos. Statistikos departamento duomenimis, svarbiausios institucijos, teikiančios kaimo gyventojams pirmines viešąsias paslaugas, taip pat darbo vietas yra koncentruotos kaimo gyvenamosiose vietovėse, kurių dydis yra nuo 100 iki 1000 gyventojų (žr. 5.3-1 priedo 1 lentelę). Panevėžio rajone 42,4 % institucijų išdėstyta kaimuose, kurių dydis yra 200 – 500 žmonių. Juose gyvena 25,6 % (10512 žmonių) rajono kaimo gyventojų, t.y. šiai daliai apskrities kaimo gyventojų yra lengvai pasiekiamas pirmosios pakopos viešoji infrastruktūra. Didesnei daliai rajono kaimo gyventojų pirminės viešosios paslaugos pasiekiamos viešuoju, individualiu ir kitokiu transportu.

Detaliau išanalizavome viešosios infrastruktūros institucijų išsidėstymą kaimo gyvenviečių tinkle, nustatėme gyvenamąsias vietas, kurios atlieka centro funkcijas apskrities kaimo gyvenamųjų vietovių tinkle (žr. 5.3-1 priedo 2 lentelę). Šiuo metu kaimo centrų (ketvirtosios pakopos centrai) Panevėžio rajone yra 70:

• Karsakiškio seniūnijoje	6
• Krekenavos seniūnijoje	10
• Miežiškių seniūnijoje	3
• Naujamiesčio seniūnijoje	9
• Panevėžio seniūnijoje	10
• Raguvos seniūnijoje	6
• Ramygalos seniūnijoje	4
• Smilgių seniūnijoje	3
• Upytės seniūnijoje	3
• Vadoklių seniūnijoje	3
• Velžio seniūnijoje	13

Kiekvienas centras aptarnauja vidutiniškai apie 10 (nuo 5,6 Upytės seniūnijoje iki 18,6 Vadoklių seniūnijoje) įvairaus didumo kaimo gyvenamųjų vietovių, kuriose gyvena daugiau kaip pusė (nuo 54,01 % Miežiškių seniūnijoje iki 91,85 % Velžio seniūnijoje) rajono kaimo gyventojų. Viename centre vidutiniškai yra įsikūrę penkios institucijos. Panevėžio rajono kaimo centrų sąrašas pateiktas 5.3-1 priedo 1 lentelėje. Centrai pažymėti brėžiniuose.

Palyginus kaimo centrų išsidėstymą rajono teritorijoje, matome, kad kaimo centrų tinklas išsidėstęs tolygiai.

Paanalizavus kaimo gyventojų tankumą rajono seniūnijose (žr. 5.3.-1 priedo 3 lentelę), kad mažiausias tankumas yra Miežiškių seniūnijose, o kitose seniūnijose žymiai didesnis. Gyventojai tankiausiai gyvena Velžio – Naujamiesčio - Panevėžio – Raguvos – Krekenavos seniūnijose.

Apibendrinimas

- 42,4 % viešosios infrastruktūros institucijų išdėstyta kaimuose, kurių dydis yra 200 – 500 žmonių. Juose gyvena 25,6 % (10512 žmonių) rajono kaimo gyventojų, t.y. šiai daliai rajono kaimo gyventojų yra lengvai pasiekiamą pirmosios pakopos viešoji infrastruktūra.
- Rajono kaimo gyventojų koncentracija gyvenvietėse, teikiančiose kaimo gyventojams pirmines viešąsias paslaugas, yra nepakankama, todėl labai aktuali yra susisiekimo viešuoju transportu sistema rajone bei kelių būklė.

5.4 Gyvenamųjų vietovių sistemos raidos pokyčiai, tendencijos ir problemos

Natūrali Panevėžio apskrities gyvenamųjų vietovių tinklo raida ir natūralios urbanistinio karkaso plėtros tendencijos aplenkia, gamtiniu požiūriu, svarbias teritorijas, kuriose siekiama išsaugoti esamą natūralų kraštovaizdžio pobūdį. Kiek didesnis spaudimas gamtiniai aplinkai daromas Velžio, Karsakiškio, Panevėžio, Naujamiesčio seniūnijose, kuriose gyventojų tankis yra vienas didžiausių Panevėžio rajone.

Apie plėtros procesus teritorijoje galima spręsti panagrinėjus teritorijų planavimo ir statybos priežiūros ir kontrolės rodiklius. Analizavome teritorijų planavimo dokumentų registro duomenis. Pagal patektus Architektūros ir urbanistikos duomenis, 2004 – 2007 metais išduoti 1007 leidimai statyboms: 2004 m. – 196; 2005 m. – 203; 2006 m. – 287; 2007 m. – 321. Matome, kad išduotų leidimų skaičius padidėjo beveik dvigubai. Teritorijų planavimo projektams rengti išduota planavimo sąlygų (tuo pačiu laikotarpiu) 947: 2004 m. – 173; 2005 m. – 196; 2006 m. – 245; 2007 m. – 333. Stebimas teritorijų planavimo aktyvumas, didėjimas.

Bendrojo teritorijų planavimo dokumentai. Galiojantys apskrities miestų ir kaimų bendrieji planai yra parengti sovietmečiu arba pirmaisiais nepriklausomybės metais, t. y. tuo metu, kai dar nebuvo privačios žemės nuosavybės, nekilnojamojo turto rinkos ir kitų laisvosios rinkos požymių. Įsigaliojus naujai Teritorijų planavimo įstatymo redakcijai (2004 05 01), investicijų procesai apskrityje dėl pasenusių bendrųjų planų sprendinių turėtų būti pristabdyti. Privatus asmuo (fizinis arba juridinis), taip pat valstybinės institucijos, viešosios įstaigos be papildomos savivaldybės investicijos (bendrojo plano arba jo pakeitimo, taip pat specialiojo plano) negalės detaliam planuoti savo sklypo ir, per kiek galint trumpesnę laiką, realizuoti savo planus.

Mažai tikėtina, kad gyvenviečių tinklo ir gyvenviečių sistemos struktūra artimiausiu metu radikaliai pasikeis, t.y. atsiras nauji plėtros centrai, naujos funkcijos ir pan. Tikėtina nuosekli rajono gyvenviečių sistemos raida.

Lietuvos teritorijos bendrasis planas deklaruoja siekį formuoti ir įtvirtinti hierarchinį policentrinį gyvenamųjų vietovių tinklą. Centrinį vietų nepakankamas išplėtojimas ir ne optimalūs funkciniai aptarnavimo ryšiai - Lietuvos teritorijos bendrajame plane įvardinti svarbiausi plėtrą stabdantys požymiai urbanistiniu požiūriu. Panevėžio rajonas nepatenka į bendrajame plane nurodytus kompleksinius probleminius arealus.

Išanalizavus rajono miestų ir kaimo centrų tinklą, nustatėme, kad Panevėžio rajone yra susiformavusi hierarchinė trijų lygmenų centrų sistema:

- Kaimo centrai (šiems priskiriami ir mažieji rajono miesteliai, taip pat visi seniūnijų centrai);
- Savivaldybės centras – Panevėžio miestas;
- Apskrities centras – Panevėžys.

Nežiūrint to, kad centrų sistema yra susiformavusi, Panevėžio rajono vidaus ryšiai yra komplikuoti, ypač žemiausioje jų grandyje. Darbo jėga, paslaugos, informacija ir produktai regiono teritorijoje laisvai ir pakankamai greitai juda tarptautiniais ir šalies transporto koridoriais. Tačiau jie negali laisvai ir greitai judėti kaimo gyvenviečių lygmenyje. Tam yra nepritaikytas rajono žemesniųjų kategorijų kelių tinklas.

Šiuo metu statistikos duomenimis rajono gyventojų automobilizacijos lygis sparčiai auga - dažnas ir kaimo gyventojas turi automobilį. Apie kaimo gyventojų ir verslo subjektų interesus gretimų savivaldybių kaimo vietovėse ir mažuose miestuose duomenų neturime. Tačiau siekiant plėtoti verslą ir veiklą kaimo vietovėje ir mažuose miestuose, rinkos ekonomikos sąlygomis, tikslinga užtikrinti laisvą ir pakankamai greitą darbo jėgos, paslaugų, informacijos ir produktų judėjimą visoje regiono teritorijoje. Tam tikslui reikėtų koreguoti viešojo susisiekimo sistemą. Rajoninių kelių tinklas turėtų patogiai sujungti kaimo centrus tarpusavyje ir su savivaldybių centrais.

Plėtojantis santykiams su Europos Sąjungos valstybėmis, didėjant tarptautinių transporto koridorių, einančių per Panevėžio apskritį, reikšmei, tikėtina, kad teritorijoje dar sustiprės šiuo metu esančios regiono urbanistinės plėtros ašys.

Apibendrinimas

- Panevėžio rajone vyrauja gyvenamosios, komercinės, žemės ūkio ir gamybinės paskirties statinių statyba.
- Galiojantys apskrities miestų ir kaimų bendrieji planai yra parengti sovietmečiu arba pirmaisiais nepriklausomybės metais, t. y. tuo metu, kai dar nebuvo privačios žemės nuosavybės, nekilnojamojo turto rinkos ir kitų laisvosios rinkos požymių.
- Įsigaliojus naujai Teritorijų planavimo įstatymo redakcijai (2004 05 01) investicijų procesai rajone dėl pasenusių bendrųjų planų sprendinių turėtų būti pristabdyti.
- Mažai tikėtina, kad gyvenviečių tinklo ir gyvenviečių sistemos struktūra artimiausiu metu rajone radikaliai pasikeis, t.y. atsiras nauji plėtros centrai, naujos funkcijos ir pan. Tikėtina nuosekli regiono gyvenviečių sistemos raida.
- Į Lietuvos teritorijos bendrajame plane apibrėžtus kompleksinius probleminius arealus Panevėžio teritorijos dalys nepatenka.
- Rajone urbanistinės plėtros židiniais laikytinas Ramygalos miestas, Velžio, Naujamiesčio, Karsakiškio ir Panevėžio seniūnijos.
- Panevėžio rajono vidaus ryšiai yra komplikuoti ypač žemiausioje jų grandyje. Darbo jėga, paslaugos, informacija ir produktai regiono teritorijoje negali judėti laisvai ir pakankamai greitai. Tam nepritaikytas rajoninių ir vietinių kelių tinklas.

IŠVADOS

- Gyvenamųjų vietovių tinklas yra vidutiniškai tankus.
- Panevėžio rajono kaimo gyventojų koncentracija didesniuose kaimuose ir miesteliuose yra vidutinė – apie 70 %. Didesnę gyvenamųjų vietovių tinklo dalį sudaro smulkios gyvenvietės, turinčios nuo 1 iki 50 gyventojų.
- 42,4 % institucijų išdėstyta kaimuose, kurių dydis yra 200 – 500 žmonių. Juose gyvena 25,56 % (10512 žmonės) rajono kaimo gyventojų, t.y. šiai daliai rajono kaimo gyventojų yra lengvai pasiekama pirmosios pakopos viešoji infrastruktūra.
- Nagrinėjamu laikotarpiu (2003 - 2006) galiojantys rajono miestų ir kaimų bendrieji planai yra parengti sovietmečiu arba pirmaisiais nepriklausomybės metais, t. y. tuo metu, kai dar nebuvo privačios žemės nuosavybės, nekilnojamojo turto rinkos ir kitų laisvosios rinkos požymių. Įsigaliojus naujai Teritorijų planavimo įstatymo redakcijai (2004 05 01), investicijų procesai rajone dėl pasenusių bendrųjų planų sprendinių, yra pristabdyti.
- Kaimo vietovėse plėtros procesai vyksta netolygiai.
- Natūrali rajono gyvenamųjų vietovių tinklo raida ir natūralios urbanistinio karkaso plėtros tendencijos aplenkia gamtiniu požiūriu svarbias teritorijas, kuriose siekiama išsaugoti esamą natūralų kraštovaizdžio pobūdį.

Naudotos literatūros sąrašas:

1. B. Kviklys. Mūsų Lietuva: Krašto istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai. V.: Mintis, 1991.
2. A. Miškinis, K. Šešelgis. Miesto gyvenviečių tinklo vystymasis Lietuvoje iki XX a. vidurio (iki 1940 m.). Statyba ir architektūra, T. 4, sąs. 2, Vilnius: Mintis, 1965.

3. Gyventojų skaičius apskrityse sausio 1 d. 2003 m., Statistikos departamentas prie LRV, V., 2003.
4. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas Nr. 1-558, Valstybės žinios, Nr. 60-1183, V., 1994.
5. Panevėžio apskrities kimo gyvenamosios vietovės ir jų gyventojai. Statistikos departamentas prie LRV, V., 2003.
6. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. Tikrosios būklės analizė, UAB „Urbanistika“, 1997.
7. Lietuviškoji enciklopedija. K., 1937-39.
8. Panevėžio apskrities teritorijos bendrasis planas (projektas), 2007 m.